

hemskillnad, men om synnerliga skäl befinnas orsaka omedelbar upplösning av äktenskapet kan sådan beviljas.

Vården av barnen. Vid dom å boskillnad skall föreskrivas vilken av makarna, som skall ha vården och förmynderskapet över de omyndiga barnen, och rätten skall i främsta rummet taga hänsyn till barnens bästa.

Om underhåll. Båda makarna skola under hemskillnaden efter förmåga deltaga i kostnaden för barnens underhåll, och de hava även förpliktelse bidra till varandras underhåll.

Inträder skilsmässa i äktenskapet gälla i dessa avseenden enahanda bestämmelser om underhåll. Dock finns en ganska viktig olikhet härutinnan vid skilsmässan, nämligen att »underhållsbidrag må ej tillerkännas make, som huvudsakligen bär skulden till skilsmässan». Denna bestämmelse kommer att särskilt för kvinnorna verka synnerligen hårt och orättvist och synes sakna allt samband med den nya lagens i övrigt moderna och rättsviljande anda.

I fråga om själva skilsmässoförfarandet finner man den olikheten med den föregående lagen, att hela proceduren är uteslutande förlagd till domstol. Även konungens rätt att meddela skilsmässa har i den nya lagen tillagts domstol.

Äktenskapet är en samhällelig institution av största betydelse såväl för den enskildes lycka som för samhällets väl och bestånd. Därför är det av stor vikt, att formerna och bestämmelserna för detsamma äro sådana, att de befodra äktenskaps ingående och varaktighet, och för sådant ändamål är det nödvändigt att såväl hustruns som mannens rätt erkännes och säkerställes. När i våra dagar ett äktenskap ingås är det av två myndiga, tänkande människor, och ofta nog har kvinnan, såväl som mannen, såsom ogift, varit självständig och oberoende. Vår tids äktenskap bör därför ha sådana former och bestämmelser, att båda makarna förbli myndiga, likställda varelser med lika rättigheter och lika ansvar.

1915

V.

ÄKTENSKAPSLAGSTIFTNINGEN.

AV

EMMA AULIN.

År 1734 antogs en Sveriges rikets allmänna lag, i vilken vår äktenskapslag, den s. k. giftermålsbalken såsom första del ingick. En del förändringar och några nya stadganden ha tillkommit, men i huvudsak är det 1734 års lag, som ännu gäller. Före detsamma hade man den s. k. landslagen för landsbygden och stadslagen för städerna. Båda hade tillkommit på 1300 och 1400-talen. Dessa lagar återigen, hade framgått ur de gamla landskapslagarna, och många av de urgamla lagbestämmelserna återfinnas i den nuvarande lagen, däribland de dominerande bestämmelserna om »mannens målsmanskap».

För att kunna bedöma en lag bör man tänka efter vilka förhållanden, som rådde då den antogs och som givit upphov till lagen. Allt eftersom förhållandena ändras eller bli helt nya, påkallas sålunda ändrade eller nya lagar. Jämför man kvinnans allmänna ställning i våra dagar och 1734, finner man en oerhört stor skillnad, och då framstår det klart och tydligt, att den äktenskapslag, som kunde antagas på den tiden, numera är alldeles föråldrad och snarast bör ersättas med en ny. Och besinnar man att bestämmelsen om målsmanskapet härstammar från hedenhös, så förvånas man över att den inte för länge sedan borttagits, då dess skadliga och orättvisa verkningar länge varit uppenbara. Denna bestämmelse fick i 1734 års lag samma formulering som den haft i den gamla landslagen, dock med det tillägget att vigseln infördes såsom konstituerande för äktenskapets rättsverkningar sålunda: »sedan man och hustru sammanvigde äro, då är han hennes rätte målsman och äger söka och svara för henne».

Det har vid upprepade tillfällen i riksdagen framkommit förslag om förändringar i äktenskapslagstiftningen, i syfte att bättre skydda den gifta kvinnans rättsliga och ekonomiska ställning samt även för att få lagbestämmelserna tydligare och lättare att tolka. Slutligen fick lagberedningen 1909 i uppdrag av K. Maj:t att om-

arbete giftermålsbalken och de delar av ärvdabalken, som stå i samband därmed. Lagberedningen hade till slutet av 1913 utarbetat förslag till lagbestämmelser *om äktenskaps ingående och upplösning*, vilka i allt väsentligt antogs av 1915 års riksdag och träda i kraft den 1 jan. 1916.¹ Vid förslaget granskning hade 4 kvinnor varit inkallade såsom sakkunniga.

Visserligen innefatta de delar av äktenskapslagstiftningen, som nu erhållit nya bestämmelser, ej de områden av familjerätten, där de största och kännbaraste missförhållandena uppstå, men de nyblivna paragraferna äro dock av stor betydelse, emedan de äro uttryck för den moderna uppfattningen om mannens och hustruns lika berättigade ställning inom äktenskapet och låta förmoda, att målsmanskapets upphävande blir en given konsekvens, ifall hela äktenskapslagen skall ansluta sig till de först antagna delarna.

Som bekant äro man och kvinna myndiga vid 21 års ålder. Så var emellertid ej förhållandet då 1734 års lag skrevs. Då voro alla kvinnor, undantagandes änkor, omyndiga, och vad arvsrätten beträffar så ärvde syster endast hälften mot broder. Förslaget om lika arvsrätt för syster och broder, vilket alltsedan 1809 upprepade gånger behandlades i riksdagen, blev lag 1845. Myndighetsfrågan, som kommit före vid riksdagen första gången 1817, behandlades under Oskar I:s tid vid varje riksdag ända tills den 1858 löstes på så sätt, att ogift kvinna kunde bli myndigförklarad efter anmälan hos domstol, ett villkor, som 1863 bortföll. 1884 blev myndighetsåldern för kvinna densamma som för man: 21 år.

Om äkten-
skaps in-
gående.

Den nya lagen *om äktenskaps ingående* sätter äktenskapsåldern för man till 21 och för kvinna till 18 (förut 17). Därigenom framstår ännu mera tvingande än förut nödvändigheten av den s. k. skyddsålderns höjande också till 18 år. Då kvinnans äktenskapsålder 1734 bestämdes till 15 år, sattes skyddsåldern lika, men sedan äktenskapsåldern 1892 höjdes till 17 år har ingen höjning av skyddsåldern ifrågakommit, varför det nu blir tre år i en kvinnas liv då det ej är tillåtet att gifta sig med henne, men intet förbud för sammanlevnad med henne.

Liksom förut skall omyndig kvinna hava samtycke av gifto- man för att få ingå äktenskap, men en nyhet är att även den omyndige mannen är ställd under giftoman. (På grund av dispens kan han ju få rätt att ingå äktenskap före 21 års ålder.) Reglerna för utöväntet av giftomanskapet hava dock blivit helt andra. Enligt den nya lagen fordras *föräldrarnas* samtycke i första hand. Modern är här, för första gången i svensk lagstiftning, likaberättigad med fadern och de manliga släktingarnas företrädesrätt har fullkomligt bortfallit. Den gamla formen för trolovning har utmönstrats och nu anses trolovning föreligga, »då man och kvinna med vittnen, ringväxling eller annorledes överenskommit att ingå äkten-

¹ Vissa paragrafer, som falla under kyrkolagen, måste dock underställas kyrkomötet, som sammanträder i okt. 1915, och kunna av detta antagas eller förkastas.

skap med varandra». De ofullkomnade äktenskapen äro helt borttagna, och huruvida denna förändring är av godo är tvivelaktigt.

I modern lagstiftning utgår man från den principen, att för så vitt icke samhällets fordran på äktenskapets helgd och dess omsorg om barnens väl fordra restriktioner, böra inga hinder resas mot ett äktenskap. Det förutvarande ovillkorliga förbudet mot äktenskap mellan t. ex. morbror och systerdotter har gjorts beroende av K. Maj:ts dispens i varje särskilt fall. Flera förutvarande äktenskapshinder hava bortfallit, däribland förbudet att träda i nytt gifte förrän bodelning skett, förbudet för den, vars äktenskap upplöstes på grund av äktenskapsbrott, att träda i nytt gifte utan samtycke av den förorättade maken samt upphävandet av bestämmelserna om sorgeåret, vilka ersatts med stadganden om att kvinna ej må träda i nytt gifte inom tio månader från äktenskapets upplösning eller upphörandet av sammanlevnaden med mannen, med mindre hon styrker sig icke vara havande från tiden före upplösningen. Däremot har införts förbud mot äktenskap av sinnessjuk, sinnesslö eller den, som är behäftad med könssjukdom i smittosamt skede. I fråga om lysning finna vi den nyheten, att förutom lysningen i brudens församling skall, om mannen är kyrkobokförd i annan församling, för honom utfärdas äktenskapsbetyg, vilket skall kungöras i hans församling. Vid uttagande av lysning skall frihet från äktenskapshinder styrkas. Lysningens karaktär av äktenskapshinder har borttagits. Lysningen skall inom fyra månader följas av vigsel. Efter den tiden måste lysas på nytt innan vigsel kan ske, eller ock är lysningen efter fyra månaders förlopp intet hinder för äktenskap med annan person. Även fördelen av denna förändring är tvivelaktig. Den borgerliga och kyrkliga vigseln äro fullt jämnställda. Tillgång till kyrklig vigsel har medgivits alla medlemmar av svenska kyrkan, även den, som ej blivit beredd till konfirmation eller döpt och även om den andra parten icke tillhör svenska kyrkan, blott han eller hon är medlem av annat kristet trossamfund.

I och med vigseln inträder hustrun under *mannens målsmanskap*.¹ Målsmanskapet har från början inneburit att de, som voro underkastade detsamma, voro *omyndiga*. Så länge kvinna alltid var omyndig stod ock denna princip fast, men sedan ogift kvinna myndigförklarats har mannens målsmanskap över hustrun, logiskt sett, förlorat sitt berättigande. En del rättslärda hava den uppfattningen, att gift kvinna alltid är myndig, såvida hon inte särskilt förklarats omyndig, samt att hon, vid äktenskaps ingående blir myndig, även om hon ej fyllt 21 år, ehuru myndigheten inskränkes genom den särskilda befogenhet, som tillagts mannen i och med dennes målsmanskap. I vad mån målsmanskapet inskränker gift kvinnas myndighet finns ej formulerat i lagen, och det är ju klart, att härigenom den gifta kvinnans rättsliga ställning blivit allt svarare att tolka och rättsskipningen olika, allt efter domarnes

Mannens
målsman-
skap.

¹ Hela denna del av äktenskapslagstiftningen är under omarbetning.

olika uppfattning härav. Man kan uppdelat målsmanskapet i *mannens husbondevælde, förvaltningsrätt* och *målsäganderätt*.

Husbondevældet. Enligt bestämmelserna om *husbondevældet* är hustrun skyldig att rätta sig efter mannens bestämmelser ifråga om barnen, tjänstefolket och levnadssättet samt har icke rätt att, utan mannens samtycke, ägna sig åt arbete utom hemmet. Alltså kan hon icke ingå ett arbetsavtal utan mannens samtycke, ifall det skall ha rättslig verkan. För idkande av handel eller annat näringsyrke är mannens *skriffliga* samtycke alltid erforderligt, och återkallar han det är hustruns handelsrättighet slut. Mannen är ensam målsman och förmyndare för de omyndiga barnen. I de fall där fadern missbrukar sitt förmynderskap över barnen, eller blir urståndsatt att utöva densamma, kan domstol på ansökan tillsätta annan förmyndare, men modern kan ej förordnas därtill. Hon står nämligen alltid kvar under mannens målsmanskap. Såsom änka kan en moder vara förmyndare för sina barn, men ifall hon gifter om sig måste hon avstå från förmynderskapet, emedan hon då åter kommer under mannens målsmanskap. Mannens försörjningsplikt mot hustrun framhålles som ett skäl och försvar för hans målsmanskap. Men om hemsysslorna och vården av barn och hem utföres av en främmande person, så får ju denna både upphålla och lön, utan att därför förlora sin rätt till myndighet.

Förvaltningsrätten. Enligt lagen har mannen *förvaltningsrätt* över boets tillgångar. Denna förvaltningsrätt är oinskränkt och oansvarig och omfattar all gemensam egendom inom boet samt hustruns enskilda, såvida denna icke genom särskilda bestämmelser undantagits hans förvaltning. De särskilda bestämmelser som kunna göras äro: *äktenskapsförord* och *boskillnad*. *Förordet* är ett avtal, som måste ingås mellan de blivande makarna före bröllopet. Efter vigseln kunna man och hustru ej ingå avtal med varandra. Förordet skall vara skriftligt och undertecknat av båda kontrahenterna samt bevittnat och innehålla bestämmelser om, i vilken mån egendomsgemenskap skall råda mellan makarna, eller också att vad makarna vid äktenskapets ingående äga, eller framdeles kunna komma att äga, skall vara vardera makens enskilda egendom. Hustrun kan t. ex. förbehålla sig att allt det hon medför i boet, vare sig det utgöres av penningar, lös eller fast egendom, skall förbli hennes enskilda egendom, ävensom att allt det hon framdeles kan komma att äga, samt avkastningen därav, skall vara hennes enskilda egendom under hennes förvaltning. Ett äktenskapsförord kan således upprättas utan att kontrahenterna vid det tillfället äga något; det kan då avse de värden, som genom gåva, testamente eller eget arbete kunna tillfalla dem. Har en hustru t. ex. äktenskapsförord på att hennes arbetsförtjänst eller det bohag hon har, skall vara enskild egendom, så kan detta ej utmätas för sådan skuld, för vilken endast gemensam egendom och mannens enskilda skall svara. Äkta makar kunna icke sinsemellan uppgöra avtal, som få laglig verkan. Den ena kan icke utfärda gåvobrev till den andra, icke överlåta skuldförbindelse, livränta eller

egendom. Äkta makar anses inför lagen som en juridisk enhet. Genom *boskillnad* kan, under bestående äktenskap, all egendoms-gemenskap upphävas. Ifall begäran om boskillnad inlämnas till rätten av makarna gemensamt, bifalles den utan vidare. Hustrun ensam kan begära boskillnad i vissa fall: om makarna försättas i konkurs; om boet har så stora skulder, att hustruns enskilda egendom tillgripes i strid mot stadgandet om makars ansvarighet för gäld; om mannen obehörigen förfogat över hustruns enskilda egendom, eller övergivit hustrun, eller själv står under förmyndare.

Egendom i makars bo kan vara antingen båda makarnas *gemensamma* eller *enskild* egendom, tillhörande endera maken.

Såsom *gemensam* egendom räknas all lös egendom vare sig den består i bohag, kläder, värdeföremål, byggnad på ofri grund, värdepapper eller dylikt, som funnits vid äktenskapets ingående eller efteråt förvärvat; likaså fastighet, som under äktenskapet förvärvat. Allt sådant blir gemensam egendom.

Såsom *enskild* egendom räknas fastighet, som endera maken äger vid äktenskapets ingående eller under äktenskapet ärver eller erhåller i gåva eller testamente, med villkor att den skall tillhöra mottagaren enskilt. Lös egendom kan också, såsom gåva eller testamente, göras till enskild, om därmed följer samma bestämmelser. All avkastning, av löst eller fast, enskild eller gemensam egendom blir gemensam. Om enskild fast egendom förvandlas i lös egendom eller i penningar eller värdepapper, förlorar den sin egenskap att vara enskild och blir gemensam.

I boets *gemensamma* egendom har vardera maken giftorätt, d. v. s. skall äga hälften vardera, och denna giftorätt inträder vid äktenskapets ingående och är oberoende av, om den ena av makarna tillfört boet all eller största delen av det gemensamma boet. För hustrun är dock äganderätten till hälften av den gemensamma egendomen endast formell. Den betyder icke att hon får föfoga över eller förvalta sin hälft. Hon kan ej på något sätt, utom genom testamente, föfoga över densamma. Mannen har ensam obegränsad och oansvarig förvaltningsrätt över all gemensam egendom, utom över hustruns arbetsförtjänst. Denna är den enda gemensamma egendom, över vilken hustrun äger bestämma, men förvandlas den från penningar till inventarier eller dylikt, blir den sådan gemensam egendom, som kommer under mannens förvaltning. Mannen kan på vad sätt han vill, utom genom testamente, föfoga över hustruns hälft i boet liksom över sin egen, och genom denna oansvariga dispositionsrätt kunna alla ett bos tillgångar förstöras utan att hustrun har vetskap därom.

Vad förvaltningsrätten över *hustruns enskilda* egendom beträffar, så tillkommer även den mannen, såvida ej äktenskapsförord, som bestämmer annorlunda, ingåtts. Det viktigaste vid förords ingående är just, att förvaltningsrätten över hustruns enskilda egendom kan tillförsäkras henne, ty utan denna rätt kan hon icke fullt föfoga över densamma. Ifall icke äktenskapsförord hindrar

Äganderättsförhållandena inom äktenskapet.

det, är avkastningen av hustruns enskilda fasta egendom gemensam. Likaså levande och döda inventarier, över vilka mannen fritt kan förfoga.

*Ansvarighet
för gäld.*

Äktenskapslagen innehåller också bestämmelser om äkta makars *ansvarighet för skuld* och hur deras gemensamma och enskilda egendom härför skall svara. Skuld i äktenskapet, som båda makarna gemensamt gjort, skall betalas av det gemensamma boet och båda makarnas enskilda. Skuld, som mannen ensam gjort, betalas med hans enskilda samt hela det gemensamma boet; alltså även hustruns giftorätt. Men sådana mannens skulder som böter, spelskulder, vad och en del borgensförbindelser skola ej betalas av hustruns giftorätt eller enskilda egendom, utan av mannens giftorätt och enskilda egendom. För sådan skuld, som hustrun gör utan mannens samtycke eller vetskap, svarar endast egendomen, över vilken hustrun äger råda. Alltså endast sådan enskild egendom som hennes egen arbetsförtjänst eller vad som genom förord eller boskillnad kommit under hennes förvaltning, men varken det gemensamma boet eller hustruns enskilda egendom, som står under mannens förvaltning. Reglerna för äkta makars ansvarighet för skuld äro i lagen klart bestämda, men dock ofta svåra att tillämpa. Hur skall t. ex. en hustru kunna avgöra, om hennes giftorätt tillgripes mot lagens uttryckliga stadgande, när hon icke kan få någon uppgift om boets ställning?

Egendomsgemenskapen har ansetts vara en av grundstenarna i äktenskapet. Mannens målsmanskap och ensamma förvaltningsrätt säges vara nödvändig för »bevarande av familjens enhet och tillgodoseendet av dess intressen», men med skäl kan man fråga om icke allt detta bättre skulle uppnås, om hustrun deltog i förvaltningen av den gemensamma egendomen och alltid visste boets ekonomiska ställning. Ifall eigendoms-gemenskapen är en förutsättning för enheten i äktenskapet, förutsätter gemensam egendom, i ännu högre grad, gemensam förvaltning. Den svenska äktenskapslagstiftningen uppmuntrar direkt männen till ingående av äktenskap för ekonomisk vinnings skull. Har en kvinna förmögenhet, är ett giftermål med henne det enklaste sättet att göra sig fri från skulder eller skaffa sig kapital utan ränte- eller återbetalningsskyldighet. Och äktenskapsförordet är allt för litet känt och betraktas i allt för många fall som uttryck för misstroende mot mannen. Dessutom ligger det för många kvinnor något motbjudande i att använda undantagsbestämmelser för att skydda sin rätt.

Målsäganderätten.

Den tredje sidan av mannens målsmanskap, *målsäganderätten*, består i att mannen (utom i brottmål) skall föra hustruns talan vid domstol utan hennes fullmakt. Mannen äger ensam att å hustruns vägnar yrka skadestånd. Följden härav är, att i angelägenheter som angå hustrun kan han t. o. m. utan eller mot hennes vilja väcka processer, t. ex. mot hennes anhöriga. Vidare äger han föra hennes talan vid bolagsstämmor, bouppteckningar, arvskiften och andra rättsliga förhandlingar.

Mannens målsmanskap över hustrun är, från alla sidor sett, en föräldrad och olycksbringande institution, som man får hoppas snart skall upphöra. Kvinnans utveckling och ställning inom samhället berättiga ej till denna bestämmelse. Fredrika Bremerförbundet har inlämnat skrivelse till lagberedningen om målsmanskapets avskaffande och de nyantagna delarna av äktenskapslagen låta oss hoppas att så skall ske. Och man kan vara förvissad om att sådant ej kommer att verka upplösande på äktenskapen, utan tvärtom befordra både flere äktenskaps ingående och bestående.

Den nya lagens bestämmelser om äktenskaps upplösning skiljer sig i flera avseenden från de föregående bestämmelserna.

Äktenskapsskillnad kan vinnas på grund av makarnas gemensamma ansökan i fall av djup och varaktig söndring dem emellan och härför fordras ingen vidare bevisning. När makar äro därom ense kunna de erhålla domstols dom på hemskillnad, d. v. s. på sammanlevnadens upphörande. För erhållande av sådan dom fordras förutgången medling av präst, domare eller därtill särskilt förordnad person. Sedan makarna efter vunnen hemskillnad levat åtskilda ett år, dömer domstol till äktenskapsskillnad på talan av endera maken.

*Äktenskaps
upplösning.*

Hemskillnad har någon likhet med den förutvarande skillnaden till säng och säte, i det att båda innebära ett hävande av sammanlevnaden, men domen å hemskillnad medför ett sådant hävande på obestämd tid och innebär tillika samma rättsverkningar som boskillnad. Skifte av egendomen skall företagas och vardera maken därefter förvalta sin del.

*Hemskill-
nad.*

Lagen föreskriver, att dom på hemskillnad skall föregå definitiv skillnad, där såsom skillnadsorsak av den skillnadsökande maken anföres: grov försummelse av försörjningsplikt eller märkligt åsidosättande av plikter mot maka och barn, missbruk av rusgivande medel, lastbart liv, varaktig söndring mellan makarna på grund av stridighet i lynne eller tänkesätt. I dessa fall är fordran på medling icke obligatorisk. Rätten till hemskillnad är dock ej i dessa fall densamma som då båda makarna gemensamt söka vinna den, även om domstolen funnit den åberopade skillnadsgrunden föreligga. Beviljandet av hemskillnad är, då endast den ena maken begär den, beroende av huruvida det skäligen kan fordras att han fortsätter sammanlevnaden.

Lagen upptager en del skillnadsgrunder, som medgiva äktenskapsskillnad utan föregående dom på hemskillnad, nämligen: faktisk skillnad i sammanlevnaden under minst tre år orsakad av söndring mellan makarna, egenvilligt övergivande under två år, andre makens bortovaro under tre år utan vetskap av om han varit vid liv, äktenskapsbrott, stämpling mot makes liv, grov misshandel samt makes sinnessjukdom, som varat tre år utan förhoppning om tillfrisknande. Dessutom rätt att söka skillnad, om make, lidande av smittosam könssjukdom, utsätter den andre för fara att bli smittad. Missbruk av rusgivande medel är anledning till